

H. TE MERWE

VERLOOCHENING EN TROUW

Geurt Casteleyn had afgemonsterd. Hij was als lichtmatroos met een korenschip naar de Oostzee geweest – maar toen „De Olijfboom” op de rede van Texel ankerde, had de schipper daar de tijding vernomen, dat de Hoogmogende Heren Staten-Generaal der Zeven Verenigde Nederlanden in de oorlog tussen Denemarken en Zweden de kant van de Denen hadden gekozen. Dat betekende, dat voorlopig de vaart naar de korenhavens van Pommeren en Polen verre van veilig zou, en Geurt had zich al dadelijk voorgenomen, een schip te zoeken dat ergens-anders-heen bestemd zou wezen. Erg vond hij dat niet: het lokte hem, om ook andere zeeën te bevaren en andere landen te zien dan die, vanwaar hij nu keerde. En toen „De Olijfboom” – de Zuiderzee over – het Buiten-IJ bij Amsterdam opgevaren was, toen de bemanning met de plunjezakken op de schouder het schip ging verlaten, had Geurt aan de schipper gezegd: „Ik weet niet, of ik vooreerst terug kom. Als ik monstere kan met een andere bestemming . . .”

„Je doet maar,” had de schipper geantwoord. „Denkelijk duurt het maanden, eer we weer door de Sont stevenen.”

Geurt had niet onmiddellijk zijn best gedaan, een ander schip te vinden. Hij was veel te blij, weer thuis te wezen – en moeder was niet minder blij dan hij. Blij om het geld, dat hij thuis bracht en waarvan ze weer enkele maanden leven konden: blij veel meer omdat ze haar jongen gezond en wel terug had. En ze dacht aan haar andere zoon, aan haar oudste . . . Ruim twee jaar geleden was Joost uitgezeild met een straatsvaarder – hij zou naar de Levant. Maar noch van hem noch van zijn schip was ooit meer iets vernomen. Was „De Stad Enkhuizen” vergaan in de stormen van de Golf van Biscaye? Was ze misschien een prooi van de zeerovers geworden, die de Middellandse Zee onveilig maakten? Wie zou het zeggen? Veel werd er in het huisje van de weduwe Casteleyn niet meer over het verloren schip gesproken – maar toch geen dag was Joost uit moeders gedachten en zeker niet

uit haar gebed. Want – het kon toch, o, zeker! het kon toch! dat hij nog keren zou . . .

Een paar weken was Geurt nu in Amsterdam: hij genoot ervan, thuis te zijn, waar moeder voor hem zorgde; waar hij met Jan, die nog bij meester Hanegraaf ter school ging, door de straten dwaalde en langs de kaden: waar hij stoeide met zijn beide zussen . . .

Maar dat kon niet duren: van niets kon de schoorsteen niet roken en wie anders dan hij was kostwinner, nu vader overleden was en Joost niet was teruggekeerd? Dus zocht Geurt een schip – en hij hoefde niet lang te zoeken. Een vlugge, flinke lichtmatroos kon genoeg terecht – en eer het jaar een maand ouder was stond het vast, dat Geurt Casteleyn met „De witte Olifant” een reis zou doen naar Livorno. Hij verheugde er zich op: van andere varengasten had hij verhalen gehoord over Spanje en Italië; over witte steden aan bruine rotskusten; over het blauwe water van de Middellandse Zee en over wat al niet meer . . . Hij had ook verhalen gehoord over de Algerijnse zeerovers . . . Verhalen, die in het kleine huisje van de weduwe Casteleyn maar al te bekend waren. Want als daar over Joost was gesproken, over het mogelijke lot, dat hem kon hebben getroffen – waren dan niet vaak de zeeschuimers genoemd, die in Tunis en Algiers hun roofnesten hadden? En toen moeder Casteleyn hoorde, dat haar tweede zoon naar dezelfde gevaarlijke streek zeilen zou, vanwaar haar oudste niet was teruggekeerd, was haar een ogenblik de schrik om het hart geslagen. Doch de harde noodzaak van geld verdienen was er – en de jongen moest varen!

„God bescherm je, Geurt,” zei ze. „Je weet, dat ik je met zorg zie gaan – maar het kan niet anders en we zullen elke dag voor je bidden.”

Geurt knikte: zonder dat moeder dat zei, wist hij immers dat ze het deed! Zoals ze het – naar zijn vaste overtuiging – nog steeds deed voor zijn broer.

„Misschien hoor ik wel wat van Joost,” zei hij – al wist hij zelf, hoe gering de kans daarop wezen zou.

Moeder gaf op zijn opmerking geen antwoord. Welk antwoord zou ze ook gegeven hebben? Zo vaak al hadden ze over Joost en over zijn mogelijk lot gepraat – de hoop op zijn terugkeer was nog wel niet in haar hart gestorven, doch ze was zeer zwak . . .

„De witte Olifant” had de ankers gelicht – aan de kade, bij de Schreiers-toren, had moeder gestaan met Jan en de beide meisjes, en ze hadden gewuifd naar de jonge figuur op het achterdek, die dapper met zijn muts ten afscheid zwaaide. Maar toen de torens van Amsterdam kleiner werden en uit het gezicht verdwenen, had Geurt toch een ogenblik de tanden op elkaar moeten klemmen: hij wist, met hoe zwaar een hart moeder hem deze reis zag uitzeilen. Doch hij verzette zich tegen die drukkende gedachten: zeker, er was het gevaar van stormen – dat was er altijd voor een zeeman; er was daar ginds het gevaar van zeerovers – maar zijn schip was een snelle zeiler en het droeg verscheidene stukken geschut! O ja, je hoorde van straatsvaarders die niet terugkeerden en van zeelui, die in handen van de Algerijnen geraakten; maar het aantal Levantschepen dat weer veilig in Amsterdam binnenviel en het aantal zeelui, dat behouden de thuishaven bereikte, was toch altijd aanmerkelijk groter! Nee, geen zorgen voor de tijd.

De reis van „De witte Olifant” verliep aanvankelijk zeer voorspoedig. Van de Duinkerker kapers ondervond het schip geen overlast; in de Golf van Biscaye werd het niet door stormen belopen – wanneer de vaart ook verder zo gelukkig bleef, zou het Livorno, de haven van bestemming, wel een week eerder bereiken, dan reders en schipper hadden berekend.

De vaart bleef niét zo gelukkig.

„De witte Olifant” was de Straat van Gibraltar gepasseerd – was langs de zuidkust van Spanje gekoerst en voer in oostelijke richting. Aan de kim doemden een paar eilanden op: de Balearen, vertelde de bootsman aan Geurt, die naast hem over de verschansing leunde. Aan stuurboord zouden ze die laten liggen – en dan nog een paar dagen, dan was Livorno bereikt . . . Maar opeens richtte de bootsman zich op – tuurde scherp vooruit. Wat was die stip, die in de verte zichtbaar werd? Die naderbij kwam?

„Ik vertrouw het niet,” mompelde de boots. Hij liep naar het achterdek – maar eer hij iets naar omhoog had kunnen roepen, naar de campagne waar de schipper stond, klonk de stem van de uitkijk in de mastkorf: „Schip vooruit!”

De roep trok niet alleen de aandacht van de schipper – verschillende

matrozen aan dek werden er eveneens door opmerkzaam gemaakt op het naderende vaartuig.

Dat werd snel groter – en aldra was duidelijk te zien, dat ze met een galei te doen hadden. De schipper – om op alle gebeurlijkheden voorbereid te zijn – schreeuwde bevelen en liet klarigheid maken voor het geval, dat er gevochten zou moeten worden. Want een galei was geen koopvaarder; een galei was een oorlogsvaartuig. Het kòn zijn een oorlogsvaartuig van de Fransen of van de Venetianen; het was even zeer mogelijk dat het een Algerijn was, een roofgalei . . .

Het wàs een roofgalei. Toen de schepen elkaar op een kanonschot afstand waren genaderd, vloog aan de mast van de galei de bloedvlag omhoog; dreunde de losbranding van een kanon over het watervlak . . . Voor de boeg langs vloog de kogel – een waarschuwing en een aanmaning om vaart te minderen en bij te draaien. Doch daar dacht de schipper niet over; daar wilde de manschap niet van weten! Je overgeven, zonder een schot te lossen, of zonder een bijl of een handspak tot verweer te heffen – dat deden Hollandse zeelui niet! „Vuur!” beval de schipper – en hij zag met grimmige voldoening, hoe de losbranding van zijn geschut verwarring wekte aan boord van de aanvaller. Maar die verwarring was gauw hersteld – en als met vernieuwde kracht sloegen de riemen van de galei het blauwe water.

Recht op de Hollander áán kwam de rover – met de duidelijke bedoeling om te enteren. De schipper zàg dat, de schipper begréép dat. Begreep ook, dat bij een entergevecht hij en zijn manschap geen schijn van kans hadden tegen de overmacht der zeeschuimers. Ontzeilen de aanvallers! dat was de enige mogelijkheid om schip en vrijheid te redden.

Maar de wind was flauw – „De witte Olifant” kon lang niet zo veel vaart maken als de geroeide galei. Toch deed de schipper een poging: hij probeerde door een onverwachte wending zijn vijand te ontkomen.

Een ogenblik scheen het, als lukte de opzet – doch langer dan een ogenblik ook niet. De galei volgde de koersverandering van de koopvaarder; ze kwam snel, àl te snel langsij! Enterhaken vlogen over – hier en daar lukte het de Hollandse matrozen een entertouw te kappen, maar meer dreggen grepen in het lopende want aan het gangboord; meer haken pakten de verschansing . . .

„Vecht voor je leven, kerels!” schreeuwde de schipper. En de kerels deden het. Verwoed, verbeten!

Het werd een fel gevecht, man tegen man. Doch lang duurde dat niet – dra waren de Hollanders overmand en stonden ze samengedreven op het achterschip. Moesten daar blijven onder bewaking.

Enkele doden lagen op het dek: Hollanders en Algerijnen. Ze werden over boord gezet.

De gewonden werden zo goed en zo kwaad het ging door hun makkers geholpen: repen linnen, van hemd of kamizool afgescheurd, dienden als wikkels.

Geurt stond te midden van zijn makkers, verbitterd en terneergeslagen. Hij had zich woedend verweerd; had grimmig gevochten voor leven en vrijheid. Ongedeerd was hij uit de strijd gekomen, maar . . . gevangen man! Hij staarde somber voor zich uit – wat ging er met hem gebeuren?

„Daar komt zo'n struikrover op ons af,” hoorde hij naast zich Pieter Reyling zeggen. Pieter was een oude matroos met een hart van goud en een vuist als een smidshamer. Maar die vuist had hem dit keer weinig geholpen.

Geurt zag op: van het voorschip kwam een forse, donkere kerel naar de gevangenen toe. Naar zijn kledij, meer nog naar zijn houding te oordelen, de kapitein der rovers. Een tweede man – blond, en lichter van huidskleur – liep een paar passen achter hem. Voor de Hollanders bleven de twee staan. De donkere wenkte de blonde naast zich en zei iets tegen hem in een taal, die Geurt niet verstond. De blonde knikte – deed dan een stap verder voorwaarts en richtte zich tot de gevangenen.

Geurt hoorde op – plotseling vol scherpe aandacht. Want de vent sprak Hollands! Want de stem . . . De stem klonk bekend; klonk vertrouwd! Dat moest . . . Geurt twijfelde – hij kon, hij wilde niet geloven. Maar zijn twijfel moest hij laten varen, de onwil om te geloven kon hij niet vast houden. Want niet alleen de stem herkende hij – óók het gelaat!

Joost stond voor hem; Joost, zijn verloren broer!

Joost, die nu in naam van de rover-kapitein vertelde, dat ze zouden worden opgesloten in het ruim; dat ze naar Algiers zouden worden gebracht en dat ze dáár – ze konden er onder de vaart al vast over

denken – voor de keus zouden worden gesteld: dienstnemen op een Algerijns schip of slaaf worden . . .

„Slaaf worden is het ellendigste, wat een vrij man overkomen kan! Dienstnemen aan boord van de Algerijnse schepen belooft vrijheid en buit. Een leven vol avonturen en . . .”

„. . . schurkenstreken, waarvoor een eerlijk Hollander zich schaamt!” schreeuwde Pieter Reyling plotseling.

Joost keek naar de man die schreeuwde – wilde hem toesnauwen zijn mond te houden. Maar de woorden bestierven hem op de lippen: náást die man . . .

Met een schok herkende de zeerover zijn broer. Zijn broer, die riep: „Ja, schurkenstreken! Je moest je schamen, Joost!”

Het noemen van de naam gaf even opschudding onder de gevangenen: kende Geurt Casteleyn die Hollandse overloper? En hoe?

De kerel scheen dat niet prettig te vinden: hij maakte tenminste gauw een eind aan zijn toespraak. Een man moest weten, wat hij deed, beweerde hij nog. Je moest niet te gauw veroordelen, wat je niet kende. In elk geval: de gevangenen konden nu vast eens nadenken over wat ze doen zouden.

Hij deed een stap terug – zei weer iets in de vreemde taal tegen zijn kapitein. Die gaf een kort bevel – de gevangenen werden weggebracht . . .

„Ken jij die rover?” vroeg Pieter Reyling, toen ze in het ruim waren opgesloten. Hij zat naast Geurt op de planken – in de donkerte konden ze elkaar niet meer dan vaag zien.

Geurt antwoordde niet dadelijk. Het was moeilijk, te zeggen dat het je eigen broer was, die als een gemene zeeschuimer had mee gedaan om het schip te stelen en de bemanning gevangen te nemen. Maar toen Pieter de vraag herhaalde, vertelde Geurt.

„Da’s kwaad, jong,” zei Reyling meewarig. „Da’s kwaad. Voor jou – en voor je moeder! Een zoon zo te verliezen is nog erger dan wanneer-ie over boord slaat!”

„Het is voor Joost ook erg,” mompelde Geurt.

Joost zelf scheen het nièt erg te vinden; want hij kwam – was het

de volgende dag? in het donkere ruim wisten de mannen van uur noch tijd! – met een paar anderen de gevangenen hun karig eten brengen. Hij zocht onder die gevangenen zijn broer – begon een gesprek. Dat het verstandig wezen zou, te doen als hij gedaan had. Kans om te ontsnappen kreeg je niet, als je eenmaal in handen van de Algerijnen gevallen was. Daar kon hij van meepraten! En beter een goed schip onder je voeten en de wijde zee om je heen, beter avontuur en buit, dan slaaf ergens aan de Noord-Afrikaanse kust of op de roeibank van een galei.

„Zo denkt iedereen er niet over,” zei Pieter Reyling, die het gesprek aanhoorde.

„Hou jij je er buiten,” snauwde Joost. „Ieder moet voor zich zelf besluiten. En als Geurt verstandig is . . .”

„Als moeder . . .” begon Geurt – Hij kreeg de gelegenheid niet zijn zin af te maken, want zijn broer stond bruusk op.

„Ik heb nu niet verder tijd,” zei hij. „Ze zijn klaar met het uitdelen van eten en ik moet mee naar dek. Als ik alleen achter bleef . . .” Hij klom achter zijn makkers aan de trap op, die naar dek voerde. Een ogenblik later sloeg het valluik dicht en was er in het ruim weer de donkerte.

„Hij doet, alsof dat roversleven hem bevalt,” zei Pieter.

Geurt scheen de opmerking niet te horen – Geurt gaf op de opmerking geen antwoord. Zijn gedachten waren op iets heel anders gericht: „Hij heeft helemaal niet naar thuis gevraagd.”

Zou Joost niet meer om thuis geven?

Joost kwam niet meer bij zijn broer terug: de keren dat er eten werd gebracht was hij niet onder de brengers. Kwam dat, omdat hij niet komen kòn, of niet komen wilde? Geurt vond op deze vragen geen antwoord – en Pieter evenmin. Trouwens: een andere vraag hield hem, hield de makkers veel meer bezig. De vraag, wat ze antwoorden zouden, wanneer ze straks in Algiers voor de keus zouden worden gesteld. Voor de moeilijke keus.

Er waren er onder de makkers, wie de slavernij zo afschrikte, wie het leven onder de zeerovers zo lokte, dat ze al half besloten waren dienst te nemen. Er waren anderen – de meesten! – die zich vast voornamen, dienstnemen te weigeren, er mocht dan van komen wat wilde. En dezen probeerden hun weifelende maats te overtuigen, dat een roversleven

voor een eerlijk zeeman niet te aanvaarden was. Vechten tegen eigen landslui...! Leven van moord en diefstal! Misschien zou je dan nog gedwongen worden, om Mohammedaan te worden bovendien!

Aan dat laatste had Geurt nog niet eens gedacht – toen één van de makkers er over begon, had hij zich met schrik afgevraagd, of Joost mogelijk... Die overlegging sprak hij echter niet uit – zelfs niet tegen Pieter Reyling.

En toen bereikte de galei de haven van Algiers. De mannen in het ruim merkten het: het water stroomde langzamer langs de scheepswand; aan dek waren geluiden, waaruit op te maken viel dat de riemen werden gestreken, dat meertouwen werden overgegooid, dat ankers werden uitgebracht... Nu lag het schip stil – nu schoven de loopplanken naar de wal.

In spanning wachtten de mannen: aan hun verblijf in het donkere ruim zou een einde komen; door de stad zouden ze gevoerd worden naar... Ja, naar waar? Naar wie?

Aan hun verblijf in het ruim kwam een einde: het valluik werd opgelicht en ze werden naar dek gebracht.

Door de stad werden ze gevoerd: onder gewapend geleide en gevolgd door een joelende menigte. Door een scheldende menigte. Door een menigte, die met stenen en straatvuil naar hen smeed!

Dat laatste was spoedig afgelopen: één van de begeleidende rovers keerde zich nijdig naar de mannen en jongens, die wierpen. – snauwde hun enkele woorden toe. Toen hield het gooien op – maar het joelen en schelden bleef.

De weg leidde omhoog, door smalle straten met aan weerszijden witte huizen. Naar het paleis van de dey: ze werden voor de beheerser van Algiers geleid, die kostbaar gekleed aan het eind van de zaal op een divan zat. Een tolk stond naast hem – gelukkig Joost niet, zag Geurt. En in naam van zijn meester stelde die tolk de vraag, die de mannen geweten hadden, dat komen zou. De vraag: rover of slaaf.

Wie kozen voor dienst op de Algerijnse schepen werden naar die schepen gebracht – „vrije” mannen onder nieuwe makkers; wie weigerden zich tot het rovershandwerk te verlagen werden weggevoerd naar de gevangenis. Een somber, grauw gebouw, met zwaar-getraliede vensters in de hoge muur. Daar binnen vonden ze een menigte nauwe, vuile

slaapplaatsen – de slaapplaatsen van de slaven, die overdag in huis of op de akkers moesten arbeiden, en 's nachts hier werden opgeborgen. Nog waren ze van hun werk niet teruggekeerd – het was daarvoor te vroeg op de dag. De nieuw-aangekomenen moesten op die terugkeer wachten, eer ze voor zichzelf op een plekje konden beslag leggen. Ze kropen bij elkaar in één van de hoeken – wachtten . . .

Langzaam kroop de tijd.

Daar ging opnieuw de deur open – een man kwam binnen en keek zoekend rond. Dan liep hij op de Hollanders toe. Geurt zag hem komen – Geurt herkende hem: Joost!

„Zo, dus jij bent liever slaaf dan zeeman,” begon Joost, zodra hij zijn broer had ontdekt.

Die keek op. „Nee,” zei hij. „Liever slaaf dan rover.”

De ander lachte. Rover! Zo erg was dat niet! Je was zeeman – en of je dan voer op een schip van de heren Staten of op een schip van de dey!

„Zo denken wij er niet over,” zei Pieter Reyling, en Geurt: „Als moeder wist, hoe jij hier leefde . . .”

Joost haalde de schouders op – scheen het toch beter te vinden, het gesprek niet in deze richting voort te zetten.

„Je hebt zelf gekozen – je moet het zelf weten. Misschien verander je nog wel van gedachten.”

„Nooit.”

Weer schokschouderde Joost. Dan – veranderend van onderwerp – vroeg hij: „Hoe was het met moeder, toen je uit Amsterdam ging? En hoe lang is dat geleden?”

Toen vertelde Geurt – en zijn broer luisterde zwijgend.

Ook de anderen luisterden – tot Geurt zweeg.

„Dan ga ik nu,” zei Joost, terwijl hij opstond. Maar de stem van Pieter Reyling hield hem terug.

„Jij hebt anders gekozen dan wij,” zei die, „en naar jij zegt, moet ieder dat voor zich zelf weten. Daar denk ik anders over – wat een man doet, moet hij niet alleen zèlf weten, maar dat moet God óók weten. Dat wéét God ook.” Hij wachtte even – dan stelde hij plotseling op de man af de vraag: „Toen jij onder die Algerijnen dienst nam, ben je toen ook Mohammedaan geworden?”

Getroffen zag Joost hem aan: op die vraag was hij niet verdacht ge-

weest. Hij aarzelde met zijn antwoord – een aarzeling, die het antwoord raden deed.

„Nu,” drong Reyling aan.

Weer die schouderchok – die onverschillige schouderchok.

„Och, wat geeft dat nou. Als je zegt, dat je Mohammedaan wordt en als je doet of je Mohammedaan bent, heb je een heel wat makkelijker leven hier. En je hoeft niet altijd te menen wat je zegt?”

„Dan ben je een huichelaar,” viel Geurt uit.

„Erger dan een huichelaar,” zei Pieter. „Want” – en hij zag Joost recht in het gezicht – „dat zul jij je nog wel herinneren: „Zo wie Mij verloochenen zal voor de mensen, die zal Ik verloochenen voor Mijn Vader, Die in de hemelen is.” En als je Mohammedaan geworden bent, dan heb jij de Here Jezus verloochend.”

„Met jouw praatjes heb ik niets te maken,” grauwde Joost. Hij was nijdig.

„Dit zijn mijn praatjes niet,” gaf Reyling terug. „Dat weet jij best. En dat het mijn praatjes niet zijn, maakt voor jou de zaak heel erg.”

„Wacht maar eens – over een paar weken zul je wel anders praten. Dan zul je wel gemerkt hebben, hoe erg de zaak voor jou zelf is!”

Joost keerde zich om – liep met driftige passen naar de deur, rukte die open en stapte naar buiten. Met een slag viel de deur dicht.

In de zonnige straat stond de broer van Geurt een ogenblik stil – toen sloeg hij de weg in naar de haven. Zijn makkers wilde hij zoeken, zijn makkers van de roof-galei. Praten en lachen, drinken en dobbelen wilde hij met hen – om te vergeten, wat die oude matroos, die oude landsman-van-hem had gezegd. Om te vergeten dat woord: „Wie Mij verloochenen zal . . .”

Het werd voor Geurt een hard leven. Hij was als slaaf toegewezen aan één van de Algerijnse rover-kapiteins, die een eind buiten de stad een soort landgoed bezat: een groot, wit huis, omgeven door tuinen en landerijen. Daar werkten zijn slaven. 's Morgens werden ze er heen gedreven van uit hun sombere gevangenis; de hele dag zwoegden ze in de brandende zon onder een paar opzichters, die niets door de vingers zagen en dadelijk met de zweep klaar stonden om een slaaf, die een ogenblik rustte, weer aan te jagen: als de avond viel ging de afgebeulde troep terug naar het

grauwe gebouw met de tralie-vensters. Zó doodop waren de ongelukki-
gen meestal, dat ze haast te vermoeid waren om de sobere gevangenis-
kost te eten – en na het eten zochten ze uitgeput en met pijnlijke spieren
hun slaappleatsen op . . .

Zo rijden zich dagen aan dagen in het kleurloze en uitzichtloze leven
der beklagenswaardige gevangenen. Werkdieren waren ze, meer niet.
„Christen-honden,” zoals de onbarmhartige drijvers hen scholden.

Christen-honden . . . Het pijnde, dat scheldwoord – fel als de strie-
mende zweeps slag, die vaak neer kwam op hun ontblote ruggen. Toch . . .
als hij een ogenblik over dat woord nadacht, lag er ook troost en steun
in voor Geurt. Niet in het minachtende „honden”; maar in dat „Chris-
ten”.

Christen werd hij gescholden; Christen was hij. Een jongen, die zijn
leven aan Christus had toevertrouwd; die van zijn geloof in Christus
belijdenis had gedaan – in het vaderland nog, in Amsterdam. Een
jongen, die de Here Jezus liefhad en wist, dat in de grootste nood en de
diepste ellende de Here Jezus hem sterkte en nabij bleef; die die nood
en die ellende in het gebed aan zijn Heiland mocht uitzeggen; die
van die Heiland de kracht ontving om zijn harde lot te dragen.

Het scheen voor Joost een leven van vrijheid en vreugde. Ongebonden
vrijheid, die hij misbruikte om met de roofschepen uit te varen en buit
te behalen; wilde vreugde die hij scheen te vinden te midden van zijn
woeste makkers, als ze hun buit verdobbelden en verdrongen; als ze
hun ruwe feesten vierden, en brasten en bralden, snoevend op hun
heldendaden. En toch . . .

Het weerzien met Geurt had hem dieper getroffen dan hij weten wilde:
de keuze, de trouw van Geurt had hem meer aangegrepen dan hij be-
kennen wilde; de woorden van Pieter Reyling hadden hem onrustiger
gemaakt, dan hij wilde doen blijken. Soms voelde hij diep in zijn hart:
het was waar: het roversleven was voor een eerlijk zeeman verachtelijk;
de heldendaden, waarop hij en zijn makkers pochten, wáren schurken-
streken. En . . . dat woord over het verloochenen van de Here Jezus
was van een angst-aanjagende ernst.

Hij probeerde dat alles telkens en telkens weer te vergeten – maar
gedurig kwamen die verontrustende gedachten terug.

Soms zocht hij Geurt op: bracht hem wat eten, wat vruchten, die een welkome aanvulling waren op het karige slavenrantsoen. Dan praatte hij met zijn broer; over thuis een enkele maal; over het leven aan boord van de galei. Het was, alsof hij Geurt wilde overhalen tóch nog dienst te nemen; alsóf een mogelijk dienstnemen van Geurt zijn eigen roversleven minder verkeerd, minder verachtelijk zou doen schijnen. O! zulke dingen zei hij niet; zulke dingen durfde hij zichzelf nauwelijks te bekennen; maar toch . . .

Zijn verhalen hadden de uitwerking niet, die hij er eigenlijk van hoopte. Geurt luisterde er naar, doch Geurt verweerde er zich tegen. Zei telkens en telkens, dat het verkeerd was, zoals Joost had gekozen en zoals Joost leefde; dat moeder er zeker groot verdriet van hebben zou, als ze het wist.

„En als ze wist, dat jij slaaf bent hier? Als ik ook slaaf was geworden?” vroeg Joost.

„Een zoon zó te verliezen is nog erger, dan wanneer-ie over boord slaat,” gaf Geurt ten antwoord – dezelfde woorden, die Pieter Reyling eens had gezegd.

Nee, Joost schoot met zijn verhalen weinig op.

Maar als hij gewéten had . . .

Geweten had, hoe die verhalen Geurt toch vaak aan het wankelen brachten. Als de jongen vermoeid en vol pijn 's avonds in de duisternis van het slavenverblijf alleen lag op zijn stro en de slaap niet vinden kon. Als hij dan dacht aan de harde dag, die hij achter de rug had; de dag waarop hij in de moordende hitte zijn zware arbeid haast onafgebroken had moeten verrichten. Als hij zich dan de verhalen van Joost herinnerde – de verhalen van varen en buit maken; van vreugde, ongebonden vreugde in vrijheid. Dan kon soms een ogenblik zijn voornemen wankelen om trouw te blijven aan zijn Heiland en aan Gods geboden; dan kon de verlokking om te doen als Joost dikwijls zeer sterk worden.

Doch dan hield Geurt zich voor, dat het leven van Joost niet zo vol vreugde kon zijn als deze beweerde; dat de vrijheid van Joost niet zo vrij kon wezen, als deze wilde doen voorkomen. Maar dat die vreugde moest doen vergeten het verachtelijke, het verkeerde van zijn leven; maar dat die vrijheid Joost gebonden hield aan zijn bevelhebbers en zijn makkers, die hem ongetwijfeld wanneer hij zich van hen wilde

losmaken met geweld zouden weerhouden. En dan zocht Geurt steun en sterkte in het gebed.

Een enkele maal sprak Geurt met Pieter Reyling over zijn broer. Vertelde hem van de verhalen, die Joost altijd deed. De oudere man luisterde zwijgend – bleef een ogenblik zwijgen, toen Geurt met vertellen ophield. Dan zei hij bedachtzaam en tastend: „Ik geloof, dat Joost met zijn verhalen een bedoeling heeft.”

„Hoe zo?” vroeg Geurt, al wist hij op hetzelfde ogenblik welk antwoord er komen ging. Dat verwachte antwoord kwam.

„Als ik het goed zie, wil je broer je toch nog overhalen om te doen als hij.”

De jongen boog het hoofd. Reyling zag dat – begreep, wat dat betyden kon.

„En af en toe wordt het je moeilijk, om te blijven volhouden. Om niet te zeggen, dat je dienstnemen wilt op de roverschepen.”

„Soms wel,” bekende Geurt.

„Jongen,” en de stem van de oude zeeman werd warm en indringend, „laat je nooit overhalen om iets te doen, waarvan je weet dat het niet mag. Roven en stelen gaan in tegen Gods geboden, dat weet je. En als je bij die Algerijnen vaart, dan kom je er vandaag of morgen óók toe, Mohammedaan te worden.”

„Nooit,” zei Geurt fel. „Mohammedaan worden nooit.”

„Dat geloof ik van je, nu je het zo beslist zegt. Jij zult, bedoel je, de Here Jezus nooit verloochenen voor Mohammed.”

„Nee,” bevestigde Geurt nog eens.

„Maar je moet bedenken, dat je Hem niet alleen verloochent, wanneer je Mohammedaan worden zou. Als je willens en wetens Zijn geboden overtreedt, dan verloochen je Hem met de daad. En je weet, wat Hijzelf over verloochenen gezegd heeft.”

„Het is zo moeilijk,” mompelde Geurt.

„Dat is het,” gaf de ander toe. „Dat ondervind ik zelf ook. Maar zó moeilijk kunnen we het nooit hebben, of wanneer wij om Gods hulp en genade bidden, dan schenkt Hij ons die. Doe dat, jongen. Blijf dat doen.”

„Dat zal ik,” zei Geurt.

December naderde. De maand van het Kerstfeest. Dat zou dit jaar geen kerkdienst meebrengen; geen lezen van het bekende kerstevangelie in de huiskamer, als buiten het duister begon te vallen en het gelige licht van kaarsen de kamer gezellig maakte. Het zou – uiterlijk – een dag zijn als andere dagen. Een dag van slavenleven en slavenwerk. Maar de herdenking van het Kerstfeest, de herdenking van Christus' komst in de wereld, die kon niemand je ontnemen.

Een dag of wat voor Kerst kwam Joost op een avond in de gevangenis. Hij bracht wat vruchten; hij bleef wat praten. Oppervlakkig gepraat over zijn laatste tocht op zee.

„Wanneer vaar je weer uit?” vroeg Geurt, toen Joost een ogenblik zijn verhaal onderbrak.

„Weet ik niet – met een dag of wat.”

„Ben je met Kerstfeest aan wal?”

Joost keek op: wat bedoelde zijn broer met die vraag? Hij hoefde niet lang te wachten om die bedoeling te weten.

„Dan zou ik het prettig vinden, als je met kerstavond ook kwam,” zei Geurt.

„Hoe zo?”

„Dan zal Pieter Reyling voor een stuk of wat van ons van het Kerstfeest vertellen. We kunnen hier niet naar de kerk, maar we willen toch met elkaar over die dingen spreken. Kom je?”

Joost haalde de schouders op. „Ik zal wel eens zien,” maakte hij zich van een beslissend antwoord af – en hij stond op om heen te gaan.

„Wie weet . . .”

Maar Joost wist. Wist, dat hij op kerstavond zijn broer en diens makkers niet zou opzoeken. Dat hij op kerstavond niet zou komen luisteren, als er over het kerstgebeuren zou worden gesproken. Hij wilde niet – hij durfde niet.

En in het vreemde land beleefden de beide broers een vreemde kerstavond. De één, de „vrije” man, de rover, bracht die avond door onder zijn Mohammedaanse makkers; was die avond de luidruchtigste onder de luidruchtigen; sprak die avond geen woord over Christus en Diens geboorte. Maar toch . . . het feit van die geboorte was geen ogenblik uit zijn gedachten. Zijn gedachten, die hem onrustig maakten, die hem beangstigden.

De ander, de gevangene, de slaaf, bracht die avond door met enkelen van zijn makkers, gevangenen, slaven als hij. In de donkere schemer van hun somber verblijf luisterden ze naar het verhaal van des Heilands komst; spraken ze met elkaar over des Heilands liefde; over de verlossing van zonde en schuld, door die Heiland aangebracht; over de eeuwige vrijheid en heerlijkheid, die die Heiland hun schonk. En in het hart van Geurt, van de slaaf, woonde groter vrede dan in het hart van Joost, die zijn vrijheid had menen te kopen door de Heiland te verloochenen.

Maanden verliepen. Maanden, die geen verandering brachten in het trieste lot van de beklagenswaardige slaven. Maanden, waarin door het zware werk die slaven al meer uitgeput werden. Zo uitgeput werden, dat enkelen van hen zich niet meer naar hun werk konden slepen; dat enkelen van hen stierven... De hoop op bevrijding, die ondanks alles toch in de harten der gevangenen had geleefd, begon te verzwakken, verdween.

En toen... Ze hadden het schip op de rede zien liggen: een schip-van-oorloge, met de Statenvlag in top.

En... wie had het eerst het gerucht verteld; wie had het eerst het gerucht gehoord?

Er werd gemompeld over onderhandelingen, die de Staatse kapitein met de dey van Algiers voerde. Onderhandelingen over een tractaat; over het loskopen van Christenslaven... De hoop herleefde weer – maar niemand kon met zekerheid zeggen, dat die hoop gegrond was. En als zo-lang-nu-al volgde de ene arbeidsdag op de andere; als zo-lang-nu-al zwoegden de mannen en knalden de zweepen.

Niet alleen in het slavenverblijf werd over de bedoelingen van de Staatse kapitein gesproken – ook onder de bemanningen der roof-galeien. En die wisten er meer van dan de stakkers, over wier lot werd onderhandeld. Joost wist er meer van. Hij wist, dat de Hollandse scheeps-bevelhebber de dey een aanbod had gedaan omtrent het vrijkopen van enkele tientallen Hollanders. Niet alle Hollanders zouden vrij worden – de dey eiste te hoge losprijs, dan dat die voor allen kon worden voldaan.

Toen streed Joost zijn strijd. Een strijd, die hij al lang in zijn binnenste voelde, maar die nu tot een beslissing komen moest. Die tot een beslissing kwam. Op een avond wist Joost met een kleine roeiboort buiten

de haven te komen; zette hij koers naar het Staatse schip. Hij klauterde aan boord; vroeg naar de gezagvoerder. Hij werd in de kajuit gebracht. De kapitein keek hem scherp aan, zodra hij te spreken begon. Een Hollander, die onder de Algerijnen diende! Maar toen Joost hem vertelde, wat het doel van zijn komst was, werd de blik van de ander vriendelijker. Joost bracht geld – en hij zette een zakje met goudstukken op de tafel, waarachter de scheepsbevelhebber zat. Voor dat geld moest een Christenslaaf worden vrijgekocht: Geurt Casteleyn, van Amsterdam. Of sinjeur die man wilde loskopen.

„Waarom die man? Waarom geen ander?”

Even aarzelde Joost: dan vermande hij zich en vertelde. Geurt Casteleyn was zijn broer; hij zelf was ook een Amsterdammer.

„En je dient bij die zeeschuimers?” De vraag klonk scherp, klonk verwijtend. Het bloed vloog Joost naar het hoofd.

„Nog wel,” zei hij. „Maar ik wil dat niet langer. Ik wil terug naar mijn vaderland – weer een eerlijk zeeman worden.”

„Zo.” Het korte woord was als een uitnodiging om verder te spreken.

„Ik weet, dat kerels als ik, wanneer ze in Staatse handen vallen, gestraft worden. Maar – maar wanneer u me zou willen beloven, bij de heren Staten pardon voor me te verwerven . . .?” En vragend keek hij de ander aan. „Ik kom vrijwillig en ik word niet in een gevecht gegrepen.”

„Dat is zo,” en de kapitein knikte als bevestigde hij daarmee Joosts woorden. Dan zei hij bedachtzaam: „Ik wil wel mijn best doen om pardon voor je te krijgen, maar vast en zeker beloven dat het lukt kan ik niet.”

„Er zijn er toch méér, die pardon hebben gekregen,” zei Joost. En aan zijn toon was niet duidelijk te horen of hij een vraag stelde, dan wel een hoop gevend feit in herinnering bracht.

„Dat zijn er. Ik denk ook wel, dat het lukken zal. Maar als het nièt lukt . . .”

„Dat waag ik er op, sinjeur. Ik móet van dat roversleven af.”

De kapitein vroeg niet waarom: hij begreep, dat het de zeeman voor hem zware strijd had gekost die beslissing te nemen.

„Wanneer dros je van je schip?” vroeg hij.

Even aarzelde Joost – dan: „Ik ben nu hier; als u het goed vindt, wou ik blijven en met u thuis varen.” De ander lachte: „Da’s kort en kloek

beraad, jonge man. Maar goed: je vaart met me thuis. En met je broer, hopen we.”

Hij reikte Joost de hand.

„De bootsman zal je aan het werk zetten; je hoort dan bij mijn bemanning. Maar zorg, dat je niet te zien bent, als er soms Algerijnse onderhandelaars aan boord komen. Ik wil liefst geen moeilijkheden.”

„Ik zal uit hun vaarwater blijven, kapitein. En . . . en . . . ik dank u al vast heel hartelijk.”

„Al goed. Zoek de bootsman maar op en zeg hem, wie je bent en wat je wilt.”

Joost deed dat.

Het werden dagen van gespannen wachten voor hem. Zou de loskoping van de slaven doorgaan? Zou Geurt vrij komen? Zou de kapitein pardon voor hem kunnen verwerven?

Over dat laatste zat Joost het minst in: dat zou zeker lukken, vertrouwde hij. Maar die onderhandelingen . . . Soms hoorde hij, dat het scheen of ze zouden mislukken. Dan weer werd er verteld, dat een overeenkomst zo goed als zeker bereikt was en dat er wel vijftig, zestig slaven zouden vrij komen. Als hij gedurfd had zou hij wel iedere maal, dat hij de schipper zag, hebben willen vragen hoe het er mee stond, en of er nieuws was van Geurt. Maar dat kon je niet doen: een matroos mocht maar niet ieder ogenblik de kapitein aanklampen. En zeker niet een matroos, die uit gunst aan boord was en nog op de gunst van gratie wachten moest.

Weer waren Algerijnse onderhandelaars aan boord. Toen Joost hun boot had zien aankomen, was hij ogenblikkelijk in het vooronder verdwenen. Er mocht eens een roverkapitein bij wezen, die hem herkende!

Dit keer bleven ze niet bijster lang – al gauw hoorde hij, dat ze vertrokken. En even later kwam de bootsman hem roepen: hij kon met zijn werk aan dek veilig verder gaan. Aan dek stond de schipper. Toen deze Joost zag wenkte hij hem. „De zaak is beklonken, Casteleyn,” zei hij. „Je broer is losgekocht.”

Joost had dagen lang op die mededeling gehoopt; Joost had die mededeling dagen lang verwacht: nu ze kwam, overrompelde ze hem toch;

maakte ze hem een ogenblik sprakeloos. Met wijd-open ogen keek hij de man aan, die hem die mededeling deed; die de loskoping had bewerkt.

„En?” vroeg de kapitein, glimlachend om het blij-verbaasde gezicht van de jongeman.

„God dank,” zei Joost. Hij hóórde het zichzelf zeggen. Voegde er dan haastig achter: „En u óók bedankt, sinjeur!”

Toen de schipper van hem was weggegaan en hij weer met zijn werk bezig was, dacht Joost aan wat hij zichzelf had horen zeggen. „God dank.”

Had hij dat gemeend? Kòn hij, mòcht hij dat nog menen? Hij, de man die om het slavenleven te ontgaan, zeerover en Mohammedaan geworden was? Hij trachtte die gedachte van zich af te schudden: Geurt kwam vrij doordat híj, Joost, geld had gegeven voor de losprijs en doordat de kapitein voor Geurt zijn best had gedaan, hield hij zich voor. Joost voelde uitstekend goed, hoe Geurt-zelf spreken zou over zijn bevrijding; hoe moeder over die bevrijding zou denken: Geurt, die trouw gebleven was; moeder, die zeker altijd voor haar jongens gebeden had . . .

Eén van de andere matrozen kwam naar hem toe: „Help eens even, Casteleyn. Er is een karweitje in het vooronder te doen.” De woorden en het werk haalden Joost uit zijn overleggingen; beletten hem die te vervolgen.

Maar toen hij 's avonds in zijn kooi lag . . .

Toen kwamen de gedachten over wat hij die middag had gehoord, over wat hij die middag bij zichzelf had overlegd, terug. Ze lieten zich niet wegduwen: de gedachten aan de redding van Geurt; de gedachten aan zijn eigen ondankbaarheid, toen hij in die redding Gods hulp niet zien, niet erkennen wou. Omdat hij uit Gods hand geen zegen waagde te ontvangen; hij, die Christus had verloochend voor de mensen . . . Nu, in de duisternis van het nauwe scheepsverblijf, zag hij de verschrikkelijkheid van zijn verloochening, en het werd voor hem een benauwende nacht vol zondebesef en bitter berouw.

De volgende dag al werden de vrijgekochte Christen-slaven aan boord van het Staatse schip gebracht. Een groot deel van de bemanning stond

bij de verschansing om de afgesloofde kerels aan boord te helpen en welkom te heten. Joost had zich tot vlak bij de valreep weten te dringen, en man na man die naar boven klom keek hij onderzoekend aan. Daar had je die oude makker van Geurt, die Pieter Reyling. En vlak achter hem . . .

„Geurt!” schreeuwde Joost, en de geroepene keek op – zijn gezicht plotseling fel verwonderd. Hoe kwam Joost hier? Joost, die toch dienst genomen had onder de Algerijnen? Joost, van wie het hem zo zwaar vallen zou aan moeder te vertellen, dat en hoe hij hem ontmoet had?

„Jij?” vroeg hij verwonderd, zodra hij naast zijn broer aan dek stond.

„Ja, ik,” antwoordde Joost – en hij nam zijn broer bij de arm en leidde hem naar het achterdek. Zocht daar een rustig plekje: er was zo veel te vertellen!

Nog hadden de beide broers hun wederzijdse mededelingen niet beëindigd, toen Pieter Reyling er aankwam. Hij aarzelde even, toen hij beiden in druk gesprek zag, maar Joost wenkte hem.

„Je mag best horen, wat we samen bespreken,” zei hij. „Je hebt wel meer van ons gehoord.”

„Dat heb ik,” knikte de oude matroos. „En eerlijk gezegd verwonderde het me buitengewoon, toen ik jou hier aan boord zag. En daarom, zie je . . .”

„. . . en daarom kom je eens kijken en horen,” zei Joost. „Ik ben hier al een dag of wat – ik kon het bij de Algerijnen niet meer uithouden en de kapitein zal proberen, pardon voor me te krijgen.”

„Dat lukt hem vast,” beweerde Pieter. Hij keek Joost onderzoekend aan: „En dan ben je klaar zeker?” vroeg hij.

Joost hoorde, dat in die vraag een bijzondere bedoeling lag. Joost begreep die bedoeling. Hij schudde het hoofd: „Klaar?” herhaalde hij dat woord vragend. „Als ik het pardon van de Heren Staten heb, meen je?”

Reyling knikte toestemmend.

Even wachtte Joost; dan zei hij: „Nee, dan ben ik nog niet klaar, dat voel ik wel. Want zie je: dan heb ik wel pardon voor mijn varen onder de roversvlag, maar nog geen vergeving . . .” Hij beëindigde zijn zin niet. Dat hoefde ook niet: Geurt en Pieter begrepen hem toch wel.

„Nog geen vergeving voor je verloochening van de Heiland, wil je

zeggen,” zei Pieter. „Maar kerel – ik heb je indertijd gezegd, hoe verkeerd en hoe zondig dat van je was; nu wil ik je ook zeggen, dat er geen zonde zó groot is, of voor wie oprecht berouw heeft is er vergeving. Je weet toch wel van Petrus. Die geschiedenis heb je vroeger in het vaderland natuurlijk vaak genoeg gehoord. Hij had de Heiland ook verloochend – maar toen Petrus met berouw tot Hem terugkeerde, was er vergeving. En die is er ook voor jou. Christus is gekomen om zondaars zalig te maken – en als jij nu weet en erkent, dat jij een zondaar bent . . .”

Joost zweeg; Joost knikte.

„Belijd je zonden dan in je gebed, en dan mag je, dan móet je geloven, dat wie zijn zonden belijdt en laat, in genade door God zal worden aangenomen.”

Niet lang meer lag het Staatse schip op de Algerijnse rede. Een overeenkomst was tot stand gekomen; tientallen slaven waren bevrijd – en half November werden de ankers gelicht, de zeilen gehesen en werd koers gezet naar het vaderland.

Toen dat vaderland bereikt was . . . Toen het schip in de haven van Amsterdam voor anker ging, kwam al gauw een lid van de Admiraliteit aan boord, om van de kapitein te vernemen, hoe de vaart geweest, hoe de tocht verlopen was. De twee bleven een poos lang in de kajuit – en toen ze naar buiten kwamen en de kapitein zijn gast naar de valreep geleidde, passeerden ze Joost, die aan dek stond.

„Dat is de man, van wie ik u sprak,” wendde de schipper zich tot het lid van de Admiraliteit, terwijl hij op Joost wees.

„Zo,” zei die en tegelijk wenkte hij Joost.

„Onder de Algerijnen gevaren?” vroeg hij scherp.

Joost voelde, hoe hem het bloed naar de wangen vloog.

„Jawel, edele heer,” antwoordde hij bedremmeld.

„Zo. En je hebt je vrijwillig hier aan boord gemeld?”

„Jawel, edele heer.”

„En nu wil je pardon verzoeken?”

„De kapitein zou een goed woordje voor me doen,” mompelde Joost.

„Dat heeft de kapitein gedaan. En . . . ik denk, dat die zaak wel in orde komt. Waar ben je vandaan?”

„Hier uit Amsterdam, edele heer.”

„Nu, ga dan maar rustig naar huis. Je zaak komt wel in orde.”

„Ik dank de heren wel hartelijk,” zei Joost blij. En toen haastte hij zich om Geurt te zoeken en die het nieuws te vertellen . . .

Getweeën liepen de broers door de bekende Amsterdamse straten; getweeën kwamen ze bij de straat, waar moeder woonde.

„Ga jij maar vooruit,” zei Joost. Maar daar wilde Geurt niet van weten. Samen zouden ze thuis komen: moeder had immers voor hen allebei gebeden! Moeder wachtte immers op hen allebei!

En toen ze de deur van het huisje binnentraden . . .

„De jongens, moeder!” riep één van de zussen, en haastig kwam moeder Casteleyn de woonkamer uit. Haar jongens! Overstelpst van blijdschap zag ze hen; omhelsde ze hen; voerde ze hen in de kamer . . .

En daar kwamen de verhalen. De verhalen van de doorgestane gevaren; van het geleden leed – van Joosts varen onder de Algerijnse vlag óók . . .

Moeder luisterde met betraande ogen, toen ze over het slavenleven hoorde; moeder schudde droevig het hoofd, toen ze van Joosts verkeerde keuze vernam.

„Maar ik heb dat roversleven verlaten, moeder; en ik krijg van de Heren Staten pardon. En ik ben thuis.”

„Gelukkig!” zei moeder dankbaar. „Jarenlang heb ik voor jou en voor Geurt gebeden; gevraagd om jullie veilige thuiskomst. En nu zijn die gebeden verhoord. Maar dat je dat hebt kunnen doen, Joost . . .” En ze schudde het hoofd.

„Het was heel erg, moeder, dat weet ik nu,” erkende de jonge man. „Ik heb er met Geurt en Pieter op de thuisvaart vaak over gesproken; ik had er al lang geen rust meer bij. In Algiers al niet.” En zich tot zijn broer kerend: „Weet jij nog van Kerstfeest, Geurt?”

Die knikte. Zeker, dat wist hij nog. En ze vertelden moeder van hun vreemde Kerstfeest in het vreemde land, toen de één dat feest vierde in de gevangenis, met zijn gevangen makkers en ze elkaar troostten met de herinnering aan de komst van de Verlosser; toen de ander het feest had willen vergeten met zijn wilde makkers in luidruchtige vreugde . . .

Moeder luisterde – tot hun stemmen zwegen en de stilte hing in de kleine woonkamer. Dan, na enkele ogenblikken zei ze: „Straks is het

weer Kerstfeest. En dan zullen we het sámen vieren; dan kunnen we het echt vieren. Dan mogen we herdenken, niet alleen dat dè Heiland kwam, maar dat ònze Heiland kwam. De Here Jezus, Die voor òns – voor jou Joost en Geurt en mij gekomen is. Die de schuld van onze zonden kwam dragen en verzoenen.”

„Dat wordt een goed, een heerlijk Kerstfeest,” zei Joost.

„Dat we dankbaar vieren zullen, zo God wil,” zei zijn moeder ontroerd.